
Zala OSTERC, Rok HACIN*

LEGITIMNOST IN ODNOSI V ZAPORSKEM OKOLJU: ŠTUDIJA V ŽENSKEM ZAPORU NA IGU V LETIH 2015 IN 2023**

Povzetek. Članek se osredotoča na dinamično naravo legitimnosti v zaporskem okolju in odnose med zaporskimi akterji. V študiji, ki je potekala v ženskem zaporu na Igu v letih 2015 in 2023, smo intervjuvali 29 obsojenk. Analiza intervjujev je pokazala, da obsojenke zaznavajo zaporske delavce kot legitimne nosilce moči in z njimi razvijajo korektne odnose. Hkrati so obsojenke izpostavile pridobivanje ugodnosti oziroma izogibanje sankcijam kot glavna vzroka za sodelovanje z zaporskimi delavci. Ugotovitve so izpostavile razlike v odnosih in zaznavi pravičnosti zaporskih delavcev v preučevanih obdobjih, kar potrjuje vpliv časovne komponente in specifičnosti okolja na zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah.

Ključni pojmi: legitimnost, odnosi, obsojenke, zapor Ig, Slovenija.

UVOD

Zagotavljanje stabilnega sistema pravil in socialnega reda z minimalno uporabo prisile je izziv v vseh okoljih (Trinkner in Reisig 2022), še posebej pa v zaporskem okolju, kjer je nemalokrat navzoča sovražnost med zaporskim osebjem in zaprtimi osebami. Ohranjanje reda, ki temelji na legitimnosti, je ključno v tovrstnem okolju, saj je razmerje med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami močno v prid slednjih. Tyler in Trinkner (2018) sta poudarila, da je sposobnost legitimnosti (tj. legitimne avtoritete), da spodbuja primerno vedenje, mogoče razumeti kot temelj vsake regulativne organizacije, vključno z zapori. Posledično je bistveno, kako zaporski delavci izvajajo svojo avtoriteto nad zaprtimi osebami, saj njihova dejanja, ki temeljijo na privolitvi zaprtih oseb, krepijo legitimnost vzpostavljenе »družbene ureditve« (Wooldredge in Steiner 2016).

* Zala Osterc, mag., Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija; dr. Rok Hacin, izredni profesor, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija; e-pošta: rok.hacin@um.si.

** Izvirni znanstveni članek.
DOI: 10.51936/tip.61.3.649

Bottoms in Tankebe (2012) sta izpostavila dialogično naravo legitimnosti, ki temelji na odnosih med akterji, ki se izoblikujejo v interakcijah med »nosilci avtoritete« in »prejemniki«. McNeill in Robinson (2013) sta opozorila na dinamično oziroma nestabilno naravo legitimnosti, saj prejemniki v interakcijah z avtoritetami nenehno ocenjujejo njihovo vedenje. Zaporsko okolje predstavlja [sovražno] okolje, v katerem se odnosi med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami oblikujejo z veliko truda, saj sta akterja v neenakovrednem položaju, kar vpliva na priznavanje legitimnosti zaporskim delavcem kot nosilcem avtoritete. Legitimnost avtoritete je odvisna od družbenega konteksta, tj. specifičnih značilnosti časa in prostora, ki vplivajo na naravo interakcij in posledično oblikovanje odnosov (Bottoms in Tankebe 2021), kar jo naredi inherentno nestabilno, saj zapori, čeprav »oddaljeni«, niso izolirani od dogajanja v širši družbi. Z drugimi besedami, zaznava legitimnosti zaporskega osebja pri zaprtih osebah variira zaradi spreminjajočih se odnosov, ki so večinoma posledica specifičnih situacij oziroma incidentov v zaporu. Nasprotno Brown in Reisig (2019) v okviru hipoteze o nespremenljivosti (angl. *invariance hypothesis*) izpostavita, da na legitimnost avtoritete ne vplivajo dejavniki, izhajajoči iz osebnih, situacijskih in/ali okoljskih kontekstov.

V članku predstavljamo ugotovitve prve primerjalne kvalitativne študije v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ig (v nadaljevanju ZPKZ Ig) za ženske, ki je bila izvedena v letih 2015 in 2023. Namen študije je preveriti dinamično naravo legitimnosti v dveh časovnih obdobjih ter analizirati zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah in odnose med zaporskimi akterji v specifičnem družbenem okolju ženskega zapora, saj je bila večina študij o legitimnosti in odnosih med zaporskimi akterji izvedena v moških zaporih (npr. Liebling 2004; Reisig in Meško 2009; Sparks in Bottoms 1995; Weinrath 2016). Odnosi in samo prestajanje zaporne kazni v ženskih zaporih se razlikujejo od moških zaporov, kjer prevladujejo rigidni odnosi, strožji režimi oziroma večja deprivacija svobode; v njih je običajno tudi več nasilja (Hacin in Meško 2020). Hkrati pa se ženske, v primerjavi z moškimi, pri prestajanju zaporne kazni soočajo z dodatnimi deprivacijami zapora (angl. *pains of imprisonment*), ki vključujejo odvzem materinske vloge, specifične zdravstvene potrebe in potrebe, povezane z osebno nego, ter dodatne čustvene in psihološke pritiske (Tomažinčič 2023). V članku podajamo teoretične okvirje legitimnosti in odnosov v zaporskem okolju, katerim sledi predstavitev metod in ugotovitev kvalitativne analize strukturiranih intervjujev z obsojenkami v ZPKZ Ig. V zaključku članka razpravljamo o implikacijah študije.

LEGITIMNOST IN ODNOSI V ZAPORSKEM OKOLJU

Liebling (2004) je opredelila red v zaporih kot stopnjo strukturiranosti, stabilnosti, predvidljivosti in sprejemljivosti zaporskega okolja. »Problem reda« v zaporih izhaja iz pomanjkanja (deficita) legitimnosti (Bosworth 1996), saj delovanje zaporov tradicionalno temelji na elementu prisile, s katero se zaprte osebe

podredi zaporskim pravilom. V zadnjih letih se je povečala pomembnost alternativnih poti vzpostavljanja in vzdrževanja reda v zaporih, saj je zaporsko okolje nevarno in ohranjanje reda s prisilo oziroma uporabo sile ne spodbuja prostovoljnega sodelovanja zaprtih oseb ter upoštevanja zaporskih pravil (Jackson et al. 2010). Prisotnost legitimnosti v zaporskem okolju, kjer zaporski delavci gradijo odnose z zaprtimi osebami, ki temeljijo na pravičnosti, enaki obravnavi in spoštljivem vedenju, predstavlja alternativo strategijam nadzora. Koncept legitimnosti izhaja iz prepričanja, da so avtoritete vredne zaupanja ter dobrohotne v interakcijah s posamezniki (Tyler 2010).

Gledano celostno priznavanje legitimnosti avtoriteti temelji na posameznikovih zaznavah: 1) postopkovne pravičnosti (poštenosti in pravičnosti v sprejemanju odločitev ne glede na izid), 2) distributivne pravičnosti (enakosti odločitev za vse) ter 3) učinkovitosti avtoritete (primarno, zagotavljanje varnosti), ki vplivajo na razvoj odnosov med zaporskimi akterji in zaupanja med »nosilci moči« in »prejemniki« (Bottoms in Tankebe 2012; Hacin in Meško 2024; Tankebe 2008). Zaprte osebe, ki bodo zaznavale zaporske delavce kot legitimne nosilce avtoritete, se jim bodo prostovoljno »uklonile«, saj se čutijo dolžne upoštevati pravila in nadzorovati/prilagoditi svoje vedenje (tj. normativna podreditev) ne zgolj iz strahu in/ali želje po pridobitvi ugodnosti, tj. instrumentalna podreditev (Brunton-Smith in McCarthy 2016; Franke et al. 2010). Greenberg in Colquitt (2005) sta izpostavila, da o normativnih zaznavah govorimo, ko posamezniki prepoznajo obravnavo oziroma avtoriteto kot pravično, zaupanja vredno in legitimno, kar pozitivno vpliva na njihovo zaznavo pravičnosti odločitev – ne glede na končni izid. Red, ki temelji na normativni podreditvi zaprtih oseb, je odpornejši na krizne situacije v zaporskem okolju (Bradford et al. 2013; Hacin in Meško 2020; Tyler 2010).

Franke et al. (2010) so zapisali, da je lahko izkušnja zaporne kazni pozitivna oziroma vsaj nevtralna, v kolikor zaprte osebe zaznavajo postopke avtoritete kot pravične. Tyler (2010) je izpostavil štiri komponente pravičnosti v zaporih: 1) »glas«, ki omogoča zaprtim osebami izraziti svoje mnenje, 2) nevtralnost odločitev zaporskega osebja, 3) spoštljiva in dostojna obravnava zaprtih oseb in 4) zaupanje zaprtih oseb v avtoriteto zaporskih delavcev. Legitimnosti, ki temelji na pravičnosti, v zaporih predstavlja alternativo tradicionalnim strategijam nadzora, pri čemer se zaporski delavci sklicujejo na moč oziroma avtoriteto, saj je uporaba moči (tj. sklicevanje na položaj), predvsem pa prisilne moči nad zaprtimi osebami »draga« (Hacin 2018). Zaprte osebe, ki zaznavajo zaporske delavce in postopke zoper njih kot pravične (tj. postopkovna pravičnost), manjkrat kršijo zaporska pravila (Reisig in Meško 2009). Poštena obravnava in pravičnost postopkov vpliva na spoštovanje zaporskih pravil in navodil zaporskega osebja pri zaprtih osebah zaradi: 1) prepričanja, da je upoštevanje pravil pravilno ravnanje, saj ima zaporski režim postavljena pravila, ki so v skladu z normativno ureditvijo družbe (tj. zakoni in moralnimi vrednotami), in 2) prepričanja, da zaporski delavci pri uveljavljanju postavljenih pravil ravna pošteno, kar jim daje oziroma

potrjuje legitimnost položaja nosilcev moči (Hacin in Meško 2020; Sparks in Bottoms 1995). Sparks in Bottoms (1995) sta opredelila distributivno pravičnost kot zaupanje zaprtih oseb, da odločitve zaporskih delavcev veljajo enako za vse. V zaporskem okolju, kjer je prisotna »družba trpečih«, je pomembno, da določeni posamezniki ne trpijo bolj kot drugi (Hacin in Meško 2020). Hkrati pa zaprte osebe od zaporskih delavcev zahtevajo učinkovitost pri implementaciji vsakodnevnega dela, saj le na ta način izpolnijo njihove normativne pogoje za priznavanje legitimnosti položaja. V primerih, ko zaporski delavci ne izpolnijo obljubljenega, postanejo za zaprte osebe nezanesljivi in »neprimerni« nosilci ter izvajalci legitimne avtoritete (Beetham 1991; Hacin 2018; Tankebe 2013).

Glavna rezultata dela zaporskih delavcev nista red in nadzor, temveč interakcije z obsojenci in posledično razvoj dobrih odnosov (Hacin in Meško 2020). Kompleksnost odnosov v zaporu obsega na eni strani pričakovanja zaprtih oseb, ki poudarjajo doslednost in pravičnost obravnave, ter na drugi strani sprejemanje teh pričakovanj pri zaporskih delavcih (Liebling in Price 2001). Individualizem, permisivnost, v smislu diskrecijske uporabe moči pri zaporskih delavcih, in zaupanje med zaporskimi akterji so temelji odnosov med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami (Genders in Player 1995). V zaporskem okolju je vzpostavitev [dobrih] odnosov med akterjema otežena in zahteva veliko navora. Hkrati pa so ti odnosi »krhki« in se lahko hitro porušijo (Weinrath 2016). Liebling (2011) je poudarila, da bi dobri odnosi med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami morali biti med formalnim ter neformalnim vedenjem, bližino in ohranjanjem razdalje ter nadzorom in privolitvijo obeh zaporskih akterjev. V kolikor se ta razmerja porušijo, lahko vodijo v izogibanje, pogojevanje, izsiljevanje, romantična razmerja, korupcijo itd. Dobri odnosi so pomembni za uveljavljanje pravičnosti na mikro ravni, saj zaporski delavci predstavljajo zapor v vsaki interakciji z zaprtimi osebami. Odnosi, ki temeljijo na odkritosti, spoštovanju in dialogu, predstavljajo instrumente legitimnosti. Bukstel in Kilmann (1980) sta opozorila, da lahko zaporsko osebje z »neprimernim« avtoritarnim vedenjem vpliva na deviantno in antisocialno vedenje zaprtih oseb ter posledično izgubo legitimnosti lastnega položaja.

Poleg izgube svobode je za zaprte osebe najtežje vstopati v odnose z drugimi zaprtimi osebami, za katere so značilni temperamentnost, obsojanje in nezanesljivost (Weinrath 2016). Zaprta oseba se znotraj zapora integrira v posebno družbeno skupnost, za katero so značilni nezaupanje in izkoriščevalski odnosi, ki zahtevajo od njih veliko stopnjo opreznosti in prilagodljivosti (Melnitzer 2002). Zebec Koren (1992) je izpostavil, da zapor predstavlja izjemno »napeto« obliko družbene skupnosti, ki se izoblikuje kot posledica disocialnega vedenja zaprtih oseb, pomanjkanja heteroseksualnih odnosov ter fizične in psihološke utesnenosti. Deprivacije zapora vplivajo na razvoj posebnega družbenega sistema med zaprtimi osebami (tj. zaporska subkultura) z lastnimi vrednotami, pravili in kodeksom vedenja (Bottoms 1999; Liebling in Price 2001; McDermott in King 1988), ki prepovedujejo oziroma omejujejo sodelovanje zaprtih oseb z zaporskimi osebjem.

Prostovoljno oziroma neprisiljeno sodelovanje zaprtih oseb z zaporskimi delavci je temelj delovanja sodobnih zaporov. Zaprte osebe večinoma [prostovoljno] sodelujejo z zaporskimi delavci iz strahu pred sankcijami oziroma zaradi želje po pridobitvi ugodnosti. Tovrstna oblika oportunističnega sodelovanja je instrumentalne narave in se povezuje z zaznavami sankcij ter povezanimi tveganji (Hacin in Meško 2020). Druga oblika sodelovanja, ki se v zaporskem okolju manj pojavlja temelji na normativnih zaznavah zaprtih oseb, ki vključujejo abstraktne občutke (npr. zaznave poštenosti oziroma pravičnosti) in so pokazatelji sprejemanja zaporskih delavcev kot legitimne avtoritete.

SLOVENSKI ZAPORSKI SISTEM

Slovenski zaporski sistem sestavlja šest zavodov za prestajanje kazni zavora (v nadaljevanju zaporov), ki se nahajajo na 14 lokacijah v Sloveniji (trije centralni zapori: Dob, Celje in Ig ter trije regionalni zapori: Koper, Ljubljana in Maribor) z dislociranimi oddelki in prevzgojni dom v Radečah. Za vodenje zaporskega sistema je pristojna Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju UIKS), ki je organ v sestavi Ministrstva za pravosodje. V slovenskih zaporih so nastanjeni obsojenci, priporniki, mladoletniki in posamezniki, obsojeni na nadomestni zapor. Slovenski zaporski sistem je primarno usmerjen v tretmajsko obravnavo zaprtih oseb, s ciljem njihove resocializacije in reintegracije v družbo. Flander in Meško (2016) sta opisala slovenske zapore kot izjemen primer zaporov v nekdanji socialistični družbi, ki po stopnjah zaprtih oseb in tretmajski usmeritvi spominjajo na zapore v Skandinaviji. Medtem ko obravnavajo obsojence v mednarodni perspektivi Slovenijo uvršča med tretmajsko usmerjene države, pa je gledano zgodovinsko resocializacijska usmeritev v upadanju (glej longitudinalne študije o socialni klimi v slovenskih zaporih; Brinc 2011; Mihelj Plesničar et al. 2019). Zakonske spremembe, pomanjkanje kadra, tudi spremenjena struktura zaprtih oseb (npr. povečanje števila tujcev, večji delež odvisnikov, večje število nasilnih obsojencev itd.) onemogočajo učinkovito izvajanje tretmajskih programov, hkrati pa zaporsko osebje [iz nuje] daje prednost varnosti in ne resocializaciji obsojencev (Meško et al. 2022). Zaprte osebe so medsebojno ločene glede na starost, spol, naravo kazni, dolžino kazni in stopnjo nevarnosti oziroma tveganja (Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij 2023). Povprečno število zaprtih oseb v zadnjih 10 letih je 1.390, od tega ženske predstavljajo manj kot 6 % vseh zaprtih (Gov.si 2023). Zaprte ženske prestajajo kazen v edinem slovenskem zaporu za ženske na Igu, kjer se znotraj zgradbe izvaja ločevanje zaprtih oseb. Število zaprtih žensk se je od leta 2000, ko je bilo zaprtih 39 žensk, povečalo (z vmesnimi kratkotrajnimi upadi) na 77 zaprtih žensk v letu 2022, kar predstavlja 97,4-odstotni porast (podatek o povprečnem številu zaprtih žensk v letu 2023 še ni na voljo) (Osterc 2023; Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij 2023).

METODE

Študija je potekala v ZPKZ Ig. Vprašalnik za izvajanje intervjujev je bil razvit na podlagi predhodnih študij o socialni klimi (Brinc 2011) ter odnosih in legitimnosti v zaporskem okolju (Liebling in Price 2001). Iz vprašalnikov so bili izbrani deli, ki so se nanašali na zaznave legitimnosti pri zaprtih osebah ter odnose med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami oziroma med samimi zaprtimi osebami. V primeru vprašalnika o legitimnosti v zaporskem okolju smo vprašanja prevedli v slovenski jezik. Leta 2015 je bil uporabljen vprašalnik, ki je obsegal devet delov, leta 2023 pa skrajšana oblika vprašalnika, ki je obsegala sedem delov vključno z demografskimi podatki. V študiji smo analizirali dele, ki se nanašajo na legitimnost in odnose v ZPKZ Ig. Za primerljivost odgovorov obsojenk so bila v obeh obdobjih uporabljena ista vprašanja: 1) Ali imate občutek, da se uslužbenci v zavodu do vas vedejo spoštljivo?; 2) Ali imate občutek, da so odločitve uslužbencev v zavodu pravične in nepristranske?; 3) Ali bi naredili, kar vam naročijo uslužbenci v zavodu, čeprav se ne strinjate z njimi?; 4) Ali imate občutek, da lahko uslužbencem v zavodu zaupate svoje težave?; 5) Imate občutek, da imajo uslužbenci v zavodu pozitivno mnenje o obsojenkih?; 6) Kakšno mnenje imate o delu uslužbencev v zavodu?; 7) Kakšni so odnosi med obsojenkami v zavodu?; 8) Kako bi opisali odnose med obsojenkami in uslužbenci v zavodu?; 9) Kakšno mnenje imate o uslužbencih zavoda (direktorju/vodji zavoda, pravosodnih policistih, pedagogih, sociologih, psihologih, inštruktorjih)?; 10) Ali bi si želeli katerega izmed uslužbencev v zavodu za prijatelja po prestani zaporni kazni?; in 11) Ali lahko poveste kaj o vašem sodelovanju z uslužbenci v zavodu?

Pred samo izvedbo intervjuvanja (izvedeni so bili strukturirani intervjuji) je bilo v obeh obdobjih pridobljeno soglasje generalnega urada UIKS, kamor sta bila v pregled in odobritev strokovne skupine poslana raziskovalni načrt in vprašalnik (pripomb na raziskovalni načrt in vsebino vprašalnika ni bilo). Samo intervjuvanje sta izvedla avtorja članka (vsak v enem obdobju). V prvem obdobju je intervjuvanje potekalo v septembru in oktobru 2015, v drugem obdobju pa v aprilu 2023. V obeh obdobjih so bile k sodelovanju povabljene vse polnoletne obsojenke v ZPKZ Ig. Sodelovanje v študiji je bilo prostovoljno in anonimno. Pred samo izvedbo intervjuvanja, ki je potekalo »ena na ena« v sobi za obiske brez prisotnosti zaporskih delavcev, je bila obsojenkam ponovno predstavljena vsebina študije, saj so jih zaporski delavci predhodno že informirali o izvedbi študije v ZPKZ Ig. Intervjuji so v povprečju trajali 45 minut. Uporabljena je bila metoda »papir in svinčnik«, pri čemer sta raziskovalca zapisovala odgovore intervjuvank, saj so odklonile možnost snemanja intervjuja z diktafonom. Sledila je transkripcija intervjujev v elektronsko obliko in kvalitativna analiza odgovorov. Uporabljena je bila štiristopenjska analiza intervjujev, ki je obsegala: 1) urejanje materialov, 2) določitev kodirnih enot, 3) odprto kodiranje in 4) izbor relevantnih konceptov in kategorij (Mesec 1998). V prvi fazi so bili pridobljeni odgovori sistematično in kronološko urejeni ter prepisani v elektronsko obliko. V drugi fazi so bili povzetki besedil razčlenjeni in analizirani z namenom oblikovanja

kodirnih enot (ključne fraze in stavki). V tretji fazi smo uporabili odprto kodiranje, s katerim smo določili koncepte iz empiričnih opisov, ter besedila z enakim pomenom združili. V zadnji fazi smo identificirali relevantne koncepte oziroma izbrane kategorije za interpretacijo rezultatov.

Vzorec

Vzorca v letih 2015 in 2023 sestavljajo polnoletne obsojenke, ki so v času intervjuvanja prestajale kazen zavora v ZPKZ Ig. Vzorec v letu 2015 ($n = 16$) predstavlja 24,8 % povprečnega števila obsojenk v letu 2015, medtem ko vzorec iz leta 2023 ($n = 13$) predstavlja 17,6 % vseh obsojenk v času intervjuvanja (Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, 2016, 2023). Oba vzorca odražata značilnosti populacije obsojenk v letih 2015 in 2023. V obeh obdobjih je bil največji delež obsojenk starejši od 41 let. Leta 2015 je imela večina obsojenk dokončano srednjo šolo, medtem ko je leta 2023 večina intervjuvank dosegla višjo izobrazbo. Leta 2015 je bil, v primerjavi z letom 2023, večji delež obsojenk samskih, ločenih ali ovdovelih. V obeh obdobjih je večina obsojenk prestajala zaporno kazen v dolžini med 13 in 60 mesecev, v letu 2015 tudi do 12 mesecev. Leta 2015 je večina intervjuvank prestajala kazen na zaprtem oddelku, leta 2023 pa na polodprtem oddelku (Tabela 1).

Tabela 1: DEMOGRAFSKI PODATKI OBSOJENK V 2015 IN 2023

Spremenljivka		2015		2023	
		<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Starost	18–25	1	6,2	1	7,7
	26–40	5	31,2	5	38,5
	41 in starejše	10	62,6	7	53,8
Izobrazba	Nedokončna osnovna šola	0	0,0	2	15,4
	Osnovna šola	3	18,8	3	23,0
	Srednja šola	10	62,4	0	0,0
	Višja izobrazba	3	18,8	8	61,6
Družinski status	Samska/ločena/ovdovela	9	56,3	5	38,5
	Poročena/zunajzakonska skupnost	7	43,7	8	61,5
Dolžina zaporne kazni	12 mesecev ali manj	6	37,5	4	30,8
	13–60 mesecev	6	37,5	7	53,8
	61 mesecev in več	4	25,0	2	15,4
Režim prestajanja kazni	Odprti oddelek	2	12,5	2	15,4
	Polodprti oddelek	6	37,5	7	53,8
	Zaprti oddelek	8	50,0	4	30,8

Vir: Lastni prikaz.

UGOTOVITVE

V nadaljevanju predstavljamo rezultate analize odgovorov intervjuvank, ki jih ponazarjamo tudi z izseki iz intervjujev. Pri posameznem izseku je navedena zaporedna številka obsojenke, ki je odgovarjala, skupaj z letom intervjuvanja. Obsojenke, intervjuvane v letu 2015, imajo zaporedne številke od 1 do 16, obsojenke, intervjuvane v letu 2023, pa od 17 do 29. Vprašanja oziroma odgovore smo razvrstili v štiri vsebinske sklope: 1) zaznava legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah, 2) odnosi med obsojenkami in zaporskimi delavci, 3) odnosi med obsojenkami in 4) sodelovanje obsojenk z zaporskimi delavci.

Legitimnost

Zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah smo merili s šestimi vprašanji, ki so se nanašala na spoštljivost avtoritete, pravičnost odločitev, podrejanje avtoriteti, zaupanje avtoriteti ter pristop in kvaliteto dela zaporskega osebja. V obeh obdobjih so obsojenke večinoma zaznavale vedenje zaporskih delavcev do njih kot spoštljivo in korektno. Poudarile so profesionalnost zaporskega osebja pri obravnavanju vsakodnevnih »situacij« v zaporu in delu z zahtevnimi posamezniki. Nekatere obsojenke so izpostavile, da prihaja do nihanja v spoštljivosti, saj temelji na vzajemnem odnosu med njimi in zaporskimi delavci (tj. »daš–dam«).

Ja so [spoštljivi in korektni]. Na začetku tega nisem čutila, sedaj ko smo se spoznali, pa ja. (obsojenka 1, 2015)

Da, zares so vsi super in se trudijo. (obsojenka 17, 2023)

Pravičnost odločitev predstavlja glavni dejavnik, ki vpliva na zaznavo legitimnosti (Peterman et al. 2021). Približno polovica obsojenk v letu 2015 je zaznavala odločitve zaporskih delavcev kot pravične. V letu 2023 je ta delež upadel, saj je manj kot tretjina obsojenk zaznavala odločanje zaporskega osebja kot pravično. Večinoma so nepravičnost zaznavale v primerjavi z drugimi obsojenkami, pa tudi s primerjavo lastnega položaja s položajem moških v zaporu, katerega so ocenjevale bolj pozitivno (partnerji nekaterih intervjuvank so prestajali zaporne kazni v moških zaporih, kar jim je omogočilo primerjavo položajev). Iz odgovorov obsojenk je razvidno, da večina za »nepravične odločitve« ne krivi zaporskih delavcev, saj se zavedajo, da so tudi oni del sistema in imajo omejeno možnost odločanja, hkrati pa so izpostavile, da so zaporski delavci samo ljudje, ki kot vsi ostali delajo napake.

Po večini ja. V vsakem poslu pride do napak. Sploh ne vem, kako delajo v takem. (obsojenka 2, 2015)

Mhm, ne, to pa ne [pravičnost odločitev]. Ma ne vem, je toliko primerov, da ne vem. Nekaterim dovolijo na sprehod, nekaterim pa ne. So očitne. Me zaprte smo ful občutljive na to. Smo zaprte. Smo omejene.

In se nam zdi vsaka stvar kot grozna stvar. (obsojenka 16, 2015)

Poskušajo biti pravični, a je to v takem sistemu težko. (obsojenka 18, 2023)

Absolutno niso pravični in skoraj vedno imajo nesmiselne predloge in pravila. (obsojenka 24, 2023)

Prostovoljno podrejanje avtoriteti je temelj legitimnosti. Hacin in Meško (2020) sta izpostavila, da se zaprte osebe večinoma podrejajo avtoriteti in navodilom zaradi instrumentalnih razlogov (tj. pridobivanje ugodnosti in izogibanje sankcijam), manjši delež zaprtih oseb pa zaradi prepričanja, da je glede na njihovo situacijo to pravilno (tj. normativna podreditev). Leta 2015 je večina obsojenk poudarila, da so se pripravljene brezpogojno podrediti zaporskim delavcem, kljub temu da se ne strinjajo z njimi, v kolikor so njihova navodila v skladu z zaporskimi pravili. Leta 2023 je bil ta delež bistveno manjši, saj se je bila manj kot polovica obsojenk pripravljena brezpogojno podrediti navodilom in ukazom zaporskega osebja. V obeh obdobjih so skoraj vse obsojenke izpostavile, da upoštevajo navodila in ukaze zaradi strahu pred izgubo ugodnosti, kar kaže na instrumentalno podrejanje.

Moraš narest, drugače sledijo sankcije. (obsojenka 9, 2015)

Ja, bi, če je to po hišnem dnevnem redu. Če zagotavlja, da je to tko, kakor mora biti. Proti hišnem dnevnem redu ne moreš. (obsojenka 11, 2015)

Poskušala bi se pogovoriti, odvisno od situacije in zakaj bi šlo. Se pa zavedam, da sem v podrejenem položaju. (obsojenka 18, 2023)

Lej, js se vse probam zment, sej znamo govort, ane, morš pa bit previdn, ker ti hitr upalijo UZ [uradni zaznamek]. (obsojenka 21, 2023)

Zaupanje avtoriteti pomeni temelj za izvajanje tretmajskih programov v zaporu kot tudi priznavanje legitimnosti zaporskim delavcem (Hacin 2018). Večina obsojenk v letu 2015 je poudarila, da lahko zaporskim delavcem zaupa svoje težave. Posameznice so izpostavile, da lahko zaupajo [nekateri] svoje težave svojim mentorjem/mentorici, ki so nosilci primerov, in nekaterim pravosodnim policistom, ki jih najbolj poznajo, ker so ves čas z njimi. Nasprotno je več kot dve tretjini obsojenk v letu 2023 poudarilo, da zaporskim delavcem ne morejo zaupati. Posameznice so izpostavile svoje mentorje/mentorice, ki jim lahko zaupajo težave, vendar so poudarile, da so to edine osebe, ki jim lahko zaupajo, da jim bodo pomagale v zaporu.

Ja. Sej se tudi veliko pogovarjamo. Ko delam, zunaj delajo obhode pa me pridejo vprašati, kako je, pa to. Tudi od doma se pogovarjamo. Jaz osebno nimam slabih izkušenj. Z uslužbenci nimam težav. Kakšen ste vi do njih, taki so oni do vas. (obsojenka 14, 2015)

Kakor kateri. Pravosodni policistki in mentorju popolnoma ne zaupam, ker me obsojata za stvari, ki jih sploh še nisem storila. (obsojenka 9, 2015)

Ja, paznikom ne zaupam sploh, oni vse povejo naprej, ampak mentorca je pa super, še dobro, da jo mam. (obsojenka 21, 2023)

Ne, ne zaupam, to niso stvari, k bi se z njimi loh pogovarjala. (obsojenka 22, 2023)

Učinkovitost zaporskega osebja oziroma njihova kvaliteta dela je pomembna za legitimnost njihovega položaja v zaporskem okolju (Bottoms in Tankebe 2012). Obsojenke, ki bodo zaznavale zaporske delavce kot neučinkovite oziroma bodo označile opravljanje njihovega dela kot slabo, jim ne bodo priznavale legitimnosti in se jim prostovoljno podredile, saj je njihovo upoštevanje pravil večinoma posledica »kalkulacije« z ugodnostmi (tj. instrumentalno podrejanje). V letu 2015 je bila večina obsojenk zadovoljnih s pristopom in kvaliteto dela zaposlenih, saj so imele občutek, da imajo zaporski delavci do njih pozitiven odnos in jim poskušajo pomagati. Nasprotno je v letu 2023 le približno polovica obsojenk izrazila zadovoljstvo s kvaliteto dela zaporskih delavcev.

Mislim, da je kar korektno. Po moje še preveč. Pravosodni policisti morajo biti vse ob enem. (obsojenka 3, 2015)

Kakšnega posebnega mnenja nimam. Svoje delo opravljajo korektno. Glede na to, s čim se morajo tukaj ukvarjati, svaka jim čast. Da ti vsak dan visijo na vratih in ti težijo ... (obsojenka 12, 2015)

Različno, nekaj časa te ocenjujejo, nekateri si želijo, da se zaveš, kaj si naredil, in se poboljšaš, spet drugim je vseeno. (obsojenka 26, 2023)

Všeč mi je osebni pristop, sproščenost, človečnost, najbolj me motijo nesmiselna pravila in občasna nezainteresiranost paznikov. Je videti, da imajo kapacitete močno omejene, na voljo so nam takrat, ko jih je zadosti, moram pa reči, da se tudi vodilni trudijo. (obsojenka 18, 2023)

Odnosi z zaporskimi delavci

Liebling (2011) je izpostavila, da odnosi med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami predstavljajo utripajoče srce zapora. Kvalitetni odnosi, ki temeljijo na medsebojnem spoštovanju, vodijo do razvoja zaupanja v zaporske delavce pri obsojenkah, ki je temelj za izvajanje tretmajske obravnave in potencialne resocializacije obsojenk. Z drugimi besedami, v kolikor obsojenke z zaporskimi delavci ne razvijejo dobrih odnosov, ne bodo želele sodelovati v procesu resocializacije in bodo igrale tretmajsko igro (tj. pretvarjanje z namenom pridobitve ugodnosti). Približno polovica obsojenk v obeh obdobjih je izpostavila, da so odnosi z zaposlenimi dobri in temeljijo na medsebojnem spoštovanju in korektnosti, vendar ne na zaupanju. Poudarile so, da so odnosi vzajemni: »kolikor daš, toliko dobiš«. Sklepamo lahko, da je večina odnosov »dobrih« zgolj navidezno, saj se obe skupini zaporskih akterjev trudita za ohranjanje vzdržnega družbenega vzdušja v zaporu, vendar hkrati ohranjata distanco. Nekatere obsojenke so opozorile, da

prihaja do razlik v obravnavi, saj naj bi zaposleni imeli predsodke do določenih skupin obsojenk (npr. odvisnic, tujk ipd.).

Moj odnos je korekten. Vendar je obojestranski. Uslužbenca spoštujem. Veliko več mi dajo, kot je njihova obligacija. Razdajajo se. (obsojenka 1, 2015)
Jaz se samo čudim. Takšne službe ne bi sprejela, če bi bila pravosodni policist. Kaj tu obsojenke vse počnemo ... Kapo dol mentorjem. Prisluhnejo nam. (obsojenka 7, 2015)

Dokaj korektni. Vendar so tudi oni samo ljudje. Imajo neke svoje favorite. Se opazi, da so jim ene obsojenke bolj všeč. Ne gre tu zato, da bi se jim kaj spregledalo, ampak samo v tonu pogovora. (obsojenka 15, 2015)
Če si ti normalen, so tudi oni, nas še kar spoštujejo, čeprav si nekatere tu tega ne zaslužijo. (obsojenka 19, 2023)

Če se trudiš, ti pridejo nasproti, če pa delaš težave, te tudi obravnavajo drugače. Vidni so sicer predsodki, a so do nas vedno kar se le da spoštljivi. (obsojenka 18, 2023)

Zaprte osebe z zaporskimi delavci razvijejo različno intenzivne odnose (Meško et al. 2022). Večina zaprtih oseb najboljše odnose razvije s pravosodnimi policisti, saj so jim ti vedno na voljo, medtem ko strokovne delavce pogosto zaznavajo kot manipulante z ugodnostmi, saj kot nosilci primerov odločajo o pridobitvi oziroma odvzemu ugodnosti (predvsem slednje je problematično, saj jih obsojenke krivijo za izgubo ugodnosti in ne vidijo lastnih napak) ter jim očitajo, da si ne vzamejo dovolj časa zanje oziroma njihove težave. Posebnost večine slovenskih zaporov je, da so zaprte osebe v neposrednem stiku z vodji oddelkov in direktorji zaporov, saj je stik zaradi majhnosti institucij neizbežen (Hacin in Meško 2020). Tovrstni stiki omogočijo vodstvenim delavcem, da osebno spoznajo obsojenke, saj njihove odločitve pomembno vplivajo na obsojenke med prestajanjem kazni (npr. predčasni odpust). Gledano celostno so obsojenke v obeh obdobjih izpostavile dobre odnose z zaporskimi delavci, vendar je opaziti, da je imel leta 2023 manjši delež obsojenk pozitivno mnenje o zaporskih delavcih. Prišlo je tudi do določenih sprememb tekom let, saj so imele obsojenke leta 2015 najboljše odnose s pravosodnimi policisti in so le posameznice izpostavile dobre odnose z mentorji (tj. strokovnimi delavci), medtem ko je v letu 2023 večina obsojenk razvila dobre odnose s pravosodnimi policisti in mentorji. Obsojenke od mentorjev pogosto pričakujejo več pomoči, ki pa je ne dobijo predvsem zaradi preobremenjenosti strokovnih delavcev. Obsojenke so izpostavile zahtevnost mentorjev, v kolikor želijo pridobiti ugodnosti, saj od njih zahtevajo sodelovanje v procesu resocializacije (tj. tretmajskega programih). Večina obsojenk je poudarila, da si ne želijo prijateljevanja z zaporskimi delavci po odsluženi kazni.

Pazniki so v redu. Direktorica tudi. S pedagogi se pa razumemo, kolikor se mora. (obsojenka 5, 2015)

Pozitivno. Do paznikov imam najboljše mnenje. Nas najboljše poznajo, ampak imajo najmanj besede pri odločanju, katera bo kje nameščena. Pedagogi so pa z nami samo eno uro na teden, če sploh pa imajo te odločitve. (obsojenka 15, 2015)

Vse jih ubogam, ne želim biti kaznovana, paznikom ne zaupam, mentorci pa socialni delavki pa zelo, sta mi tudi že veliko pomagali z otrokom. (obsojenka 20, 2023)

Sem ubogljiva vedno, ne vidim smisla v upiranju, saj sem jaz tukaj gost. Najbolj zaupam pravosodnim policistom, oni so tisti, ki bi morali odločati o ugodnostih. Samo oni zares poznajo naše življenje tukaj in vse nas. Od socialnih delavk večinoma poslušamo očitke, včasih nas že vnaprej pripravljajo, da bomo storile kaj narobe. (obsojenka 23, 2023)

Odnosi z obsojenkami

V zaporu se izoblikuje posebna družbena skupnost, saj na relativno majhnem prostoru živi veliko število zaprtih oseb. Posledično so konflikti neizogibni (Peteh 2000). Weinrath (2016) je izpostavil, da se posameznik pri vstopu v tovrstno skupnost sooči z življenjem, v katerem prevladuje nezaupanje do drugih in izkoriščevalski odnosi. Odnosi med obsojenkami so bili v obeh obdobjih podobni. Približno polovica obsojenk je zaznavala odnose s soobsojenkami kot korektne, vendar so tudi one opozorile, da to niso prijateljstva. Prevladovala so navidezna prijateljstva in kratkotrajna »zaveznitva«. Obsojenke so izpostavile, da zaupanja in iskrene pomoči drugim ni. Opozorile so na interna pravila (tj. ne-napisana pravila, ki so del zaporskega kodeksa vedenja; Sykes 1971), ki diktirajo večino vsakodnevnega vedenja vključno z omejitvami sodelovanja z zaporskimi delavci. Izpostaviti moramo, da se norme zaporske subkulture v ženskem zaporu razlikujejo od tistih v moških zaporih, predvsem v uporabi fizičnega nasilja, ki ga je precej manj oziroma ni tako intenzivno (Meško in Hacin 2018). Hkrati pa je med obsojenkami veliko več psihičnega nasilja v obliki žaljenja, vpitja, obrekovanja ipd.

Slabi odnosi. Primitivne stvari. Ne držijo se dogovorov v sobi. Nobena ni strpna, prisotna je neka živčnost. (obsojenka 2, 2015)

Ah, to je pa težka tema. Imate vse. Ko pridejo neke nove, jih te ta starejše vse hočejo na svojo stran. Jih zlobirajo. Se ustvarijo neka prijateljstva, potem po kakem mesecu se ta prijateljstva končajo. Imaš od preprirov, fizičnega obračunavanja, natolcevanja. Vsi vse vedo o drugi, hinavščina, zavist, ljubosumnost. (obsojenka 12, 2015)

Smo kot neka bivalna enota, valda mam interna pravila, drugače bi bil kaos. Med seboj si pomagamo do neke meje, nobena ne bi reskirala glave za drugo. Prijateljstev pa itak ni. (obsojenka 18, 2023)

Menim, da se moraš kot novinka nekoliko prilagoditi. Vedno rada pomagam,

sem bila tudi že opozorjena, da to ni pametno početi. Veliko so me želele izsiljevati tudi za denar. V zaporu ne velja pravilo »kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima«, temveč ravno obratno. Prijatelj seveda nimam. Imam občutek, da ženske tukaj niso dovolj psihično močne, da bi lahko držale skupaj in sodelovale. (obsojenka 26, 2023)

Sodelovanje obsojenk z zaporskimi delavci

Sodelovanje zaprtih oseb z zaporskimi delavci je kočljivo, saj zaporska subkultura, ki diktira vsakodnevno življenje v zaporu, prepoveduje sodelovanje z avtoritetami (Kaminski 2003). Kljub temu da so norme zaporskega kodeksa vedenja prisotne v praktično vseh slovenskih zaporih, le-te niso tako intenzivne kot v nekaterih tujih zaporih. Posledično je sodelovanje zaprtih oseb z zaposlenimi mogoče brez posledic, v kolikor te upoštevajo osnovna pravila in ne govorijo o drugih zaprtih osebah (tj. ovajajo). Hacin in Meško (2020) sta izpostavila, da je sodelovanje zaprtih oseb z zaposlenimi večinoma posledica želje po pridobitvi ugodnosti, v manjši meri pa tudi pokazatelj priznavanja legitimnosti položaja zaporskim delavcem. V obeh obdobjih so obsojenke poudarile, da sodelujejo z zaporskimi delavci iz različnih razlogov. Večina obsojenk je sodelovala zaradi pridobivanja ugodnosti oziroma dolgčasa, medtem ko so posameznice sodelovale, ker so menile, da je tako prav. Hkrati so vse obsojenke izpostavile, da sodelovanja v smislu ovajanja (tj. informiranja) problematičnih obsojenk ne prakticirajo, saj se bojijo povračilnih ukrepov soobsojenk.

Korektno sodelujem z njimi. Ne zaradi privilegijev. Sodelujem, ker je potrebno sodelovati. Sem sodelovala pet mesecev, pa mi niso sprostili režima. (obsojenka 9, 2015)

Sodelujem, ker velikokrat nimam kaj za delat. Sodelujem, ker sama hočem. Informiranje pa to pa rajši ne. (obsojenka 15, 2015)

Sodelujem, tko je pač vsem lažje, cinkala ne bi nikoli, najprej bi probala tej osebi pomagat, očitno ma neke probleme. (obsojenka 19, 2023)

Upoštevam pravila, ker menim, da tako mora biti, drugače je kaos, ampak ne sodelujem pa v tem smislu, da bi škodila kateri drugi. (obsojenka 27, 2023)

RAZPRAVA IN SKLEP

Vzpostavljanje in ohranjanje legitimnosti v zaporu kot posebni družbeni skupini je zahteven proces, saj so zapori strukturno in birokratsko zaprto okolje (Reiter 2014). Ugotovitve kažejo, da obsojenke v ZPKZ Ig zaznavajo zaporske delavce kot legitimne nosilce moči, ki si »zaslužijo« njihovo poslušnost, v kolikor ravnajo pošteno in pravično. Kljub temu pa število obsojenk, ki bi se prostovoljno podredile zaporskim delavcem iz ponotranjenega občutka dolžnosti, predstavlja relativno majhen delež (Hacin in Meško 2020), ki se je z leti še zmanjšal; iz tega lahko sklepamo, da je delo zaporskih delavcev postalo zahtevnejše,

saj morajo pridobiti spoštovanje obsojenk, ki ni več samoumevno. Legitimnost zaporskih delavcev je bila v obeh preučevanih obdobjih relativno stabilna, kar izpostavlja omejen vpliv osebnih, situacijskih in okoljskih dejavnikov na priznavanje legitimnosti avtoriteti in potrjuje Brownove in Reisigove (2019) domneve o nespremenljivi naravi legitimnosti. Hkrati pa je zaznava pravičnosti odločitev zaporskega osebja pri obsojenkah s časom upadla. Obsojenke so izpostavile, da so zaporski delavci profesionalni ter da so postopki zoper njih izvedeni korektno in pošteno, vendar pa prihaja do razlikovanja med samimi obsojenkami. Deprivacije zaporu pri obsojenkah vplivajo na konstantno medsebojno primerjanje in ocenjevanje »enakosti« odločitev za vse, česar pa zaporski delavci ne morejo vedno zagotoviti, saj so številne situacije, v katerih se znajdejo z obsojenkami, specifične (Hacin in Meško 2020). Kljub temu pa je bilo v analizah odgovorov zaslediti, da je večina odločitev zaporskega osebja predvidljivih in enakih za vse. Sklepamo, da so, kljub stabilnosti legitimnosti v različnih časovnih obdobjih, dejavniki, ki vplivajo na zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah, odvisni od specifičnih značilnosti časa in prostora (tj. situacij in samih razmer v zaporu) (Bottoms in Tankebe 2021).

Odnosi med zaporskimi delavci in zaprtimi osebami so temelj legitimnosti in vplivajo na vsakodnevni potek dela v zaporu (Liebling 2011). Socialna dinamika v ženskem zaporskem okolju je specifična in zahteva prilagojeno obravnavo obsojenk (tj. tretma), ki jim izboljša možnosti za uspešno reintegracijo v družbo po prestani kazni. Kljub temu da je družbeno vzdušje v ZPKZ Ig v upadanju (Brinc 2011; Mihelj Plesničar 2019), so bili odnosi v obeh preučevanih obdobjih korektni in so temeljili na medsebojnem spoštovanju vseh zaporskih akterjev. Hkrati pa so kljub večinoma pozitivnim interakcijam z zaporskimi delavci obsojenke izpostavile zadržanost do razvoja »prijateljskih« odnosov z zaporskimi delavci, saj so se zavedale, da niso v enakovrednem položaju. Podobno stanje je prisotno tudi v slovenskih moških zaporih in tujih zaporih (Hacin in Meško 2020; Liebling in Price 2001; Weinrath 2016). Kljub temu so odnosi na sprejemljivi ravni, saj je večina obsojenk izpostavila, da lahko zaupajo svoje težave [posameznim] zaporskim delavcem. Sklepamo pa, da, razen izjemoma, ti odnosi ne bodo napredovali v »dobre odnose« (Liebling 2011), saj gre za odnos, pri katerem obe strani ohranjata distanco in si ne zaupata – obsojenke zaradi neenakovrednega položaja ter vpliva drugih obsojenk, zaporski delavci pa zaradi ohranjanja profesionalnega odnosa, ki jim ga narekujejo pravila službe. Dobri odnosi obsojenk s pravosodnimi policisti in strokovnimi delavci v ZPKZ Ig predstavljajo izjemo, saj so celostno gledano zaprte osebe v slovenskih zaporih bolj naklonjene pravosodnim policistom, medtem ko strokovne delavce pogosto zaznavajo kot manipulatorje z ugodnostmi (Hacin in Meško 2020).

V nasprotju z relativno dobrimi odnosi obsojenk z zaporskimi delavci so odnosi med obsojenkami slabši. Med obsojenkami prevladujejo nezaupanje in izkoriščevalski odnosi, ki vplivajo na zadržanost pri razvoju prijateljstev oziroma so le-ta kratkotrajna (Hacin 2018; Osterc 2023). Podobno kot pri odnosih z

zaporskimi delavci so obsojenke izpostavile veliko mero zadržanosti v interakcijah s soobsojenkami, vendar iz drugačnih razlogov, saj v tovrstnih interakcijah ni prisotnosti strahu pred uradnimi sankcijami, temveč želja po ohranitvi sprejemljivega (nekonfliktnega) življenjskega okolja. Hkrati so izpostavile moč neformalnih pravil med obsojenkami, ki vplivajo na njihovo vsakodnevno vedenje v zaporskem okolju (tj. prisotnost zaporskega kodeksa; Sykes 1971), saj imajo kršitve teh pravil – kljub manjši intenzivnosti kot v tujih zaporih in manj fizičnega nasilja v primerjavi z moškimi zapor (Meško in Hacin 2018) – posledice, ki lahko vodijo v fizično obračunavanje in/ali socialno izključevanje.

Sodelovanje večine obsojenk z zaporskimi delavci v obeh obdobjih ni bila posledica zaznavanja zaporskih delavcev kot legitimne avtoritete v zaporskem okolju, temveč želje po pridobivanju ugodnosti oziroma izogibanju sankcijam. Hacin in Meško (2020) sta opozorila, da bi bilo iluzorno pričakovati, da zaprte osebe sodelujejo z zaporskimi delavci iz ponotranjenega občutka dolžnosti, saj vse zaprte osebe povezuje njihov spor z »državo« in njenimi predstavniki ter [večinoma] sovražnost do formalne avtoritete. Hkrati pa je mogoče, da sodelovanje iz instrumentalnih razlogov »preraste« v sodelovanje, ki temelji na ponotranjenem občutku dolžnosti, v kolikor pravičnost odločitev in profesionalnost vedenja zaporskih delavcev vzbudita v obsojenkah zavest, da jim zaporski delavci poskušajo pomagati [in ne škodovati z omejevanjem svobode] ter so legitimni nosilci moči v zaporskem okolju (Hacin 2018).

Legitimnost zaporskega osebja predstavlja vsoto strukturnih, vedenjskih in okoljskih dejavnikov, ki vplivajo na njihovo učinkovitost pri zagotavljanju »normalnega« delovanja zapor (Franke et al. 2010). Ugotovitve so pokazale, da specifičnost ženskega zapor vpliva na zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah ter razvoj odnosov med zaporskimi akterji. Legitimnost zaporskega osebja v ZPKZ Ig je relativno stabilna, kar kaže na predvidljivost dela, poštenost in učinkovitost zaporskega osebja. Hkrati se ugotovitve razlikujejo od teoretičnih predpostavk o nestabilni naravi legitimnosti (Bottoms in Tankebe 2021; McNeill in Robinson 2013). Specifika v resocializacijo usmerjenega slovenskega zaporskega sistema, za katerega so značilni majhni zapor, relativno dobri odnosi med zaporskimi akterji in kjer ne prihaja do večjih »kriznih incidentov«, vpliva na zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri zaprtih osebah in se razlikuje od nekaterih teoretičnih predpostavk prevladujoče zahodnih modelov preučevanja legitimnosti, ki temeljijo na postopkovni pravičnosti (Reisig in Meško 2009). Naše ugotovitve namreč kažejo, da poleg pravičnosti na zaznavo legitimnosti zaporskega osebja pri obsojenkah vplivajo odnosi in učinkovitost delovanja zaporskih delavcev. V tem kontekstu je treba opozoriti na močno prisotnost egalitarnosti v slovenski družbi v obliki socialne države, ki je v zahodnih družbah večinoma šibka (ali je celo ni) in se kaže v obravnavi zaprtih oseb ter temelji na usmerjenosti v resocializacijo in spoštovanju temeljnih človekovih pravic ter dostojanstva posameznikov, kar primarno vpliva na dobre odnose kot tudi pričakovanja (večine, a ne vseh) zaprtih oseb, da jim bodo zaporski delavci

kot predstavniki države pomagali (tj. učinkovitost zaporskega osebja). Ohranitev sprejemljivih odnosov v zaporih je težavno delo, še posebej ob čedalje hitrejših družbenih spremembah in novih [skoraj že vsakodnevnih] izzivih, s katerimi se soočajo zaporski delavci. Kljub konservativnosti zaporskega okolja pa se zaporski delavci zavedajo, da bodo lahko ustrezno naslovili nove izzive in ohranili raven varnosti na [trenutnem] sprejemljivem nivoju z uporabo pristopov »mehke moči«, ki temeljijo na relativno dobrih odnosih z obsojenkami in brez [večjih] posegov v procese resocializacije obsojenk ter s pridobivanjem novih znanj (Meško et al. 2022).

Možnost, da so obsojenke podajale socialno zaželeno odgovore iz strahu pred razkritjem odgovorov in morebitnimi sankcijami, ki bi sledile, predstavlja omejitev študije. Tovrstno vedenje smo poskušali preprečiti z zagotovitvijo anonimnosti in zaupnosti. Hkrati je treba izpostaviti problem vzročnosti, saj je primerjava rezultatov omejena s presečno naravo vzorcev, zbranih v letih 2015 in 2023. Vzorca obsojenk sta v obeh obdobjih naključna in reprezentativna, vendar pa v vzorca niso bile zajete iste obsojenke. Zaradi relativno kratkih kazni in nizkih stopenj povratništva ter zagotovitve anonimnosti sledljivost anketirank ni bila mogoča. Prihodnje raziskovanje bi se moralo usmeriti v uporabo mešanih metod raziskovanja, pri čemer bi poleg intervjuvanja izvedli tudi anketiranje obsojenk, kar bi omogočilo statistično preverbo vpliva časovne in okoljske komponente na zaznavo legitimnosti zaporskega osebja. Poleg tega pa bi se študije o legitimnosti in odnosih v zaporskem okolju morale izvajati periodično v daljšem časovnem obdobju, saj se z izjemo študij o socialni klimi (Brinc 2011; Mihelj Plesničar et al. 2019) longitudinalne študije v slovenskem zaporskem okolju ne izvajajo.

LITERATURA

- Beetham, David. 1991. *The Legitimation Of Power*. London: Macmillan.
- Bosworth, Mary. 1996. »Resistance and Compliance in Women's Prisons: Towards a Critique of Legitimacy«. *Critical Criminology* 7 (2): 5–19.
- Bottoms, Anthony. 1999. »Interpersonal Violence and Social Order in Prisons«. *Crime & Justice* 26: 205–81.
- Bottoms, Anthony, in Justice Tankebe. 2012. »Beyond Procedural Justice: A Dialogic Approach to Legitimacy in Criminal Justice«. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 102 (1): 119–70.
- Bottoms, Anthony, in Justice Tankebe. 2021. »Procedural Justice, Legitimacy and Social Contexts.« V *Procedural Justice and Relational Theory: Empirical, Philosophical, and Legal Perspectives*, uredniki Denise Meyerson, Catriona Mackenzie in Therese MacDermott, 85–110. London: Routledge.
- Brinc, Franc. 2011. »Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2010.« *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 62 (4): 295–311.
- Brown, Katharine L., in Michael D. Reisig. 2019. »Procedural Justice, Police Legitimacy, and Officer Gender: A Vignette-Based Test of the Invariance Thesis.« *Behavioral Sciences & the Law* 37 (6): 696–710.

- Brunton-Smith, Ian, in Daniel J. McCarthy. 2015. »Prison Legitimacy and Procedural Fairness: A Multilevel Examination of Prisoners in England and Wales.« *Justice Quarterly* 33 (6): 1029–54.
- Bukstel, Lee H., Peter R. Kilmann. 1980. »Psychological Effects of Imprisonment on Confined Individuals.« *Psychological Bulletin* 88 (2): 469–93.
- Franke, Derrick, David Vierende in Doris Layton Mackenzie. 2010. »Legitimacy in Corrections: A Randomized Experiment Comparing a Boot Camp With a Prison.« *Criminology & Public Policy* 9 (1): 89–117.
- Genders, Elaine, in Elaine Poyer. 1995. *Grendon: A Study of a Therapeutic Prison*. Oxford: Clarendon Press.
- Greenberg, Jerald, in Jason A. Colquitt. 2005. *Handbook of Organizational Justice*. London: Routledge.
- Hacin, Rok. 2018. *Comparison of Self-legitimacy of the Prison Staff and Prisoner's Perceptions of Prison Staff Legitimacy*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Hacin, Rok, in Gorazd Meško. 2020. *The Dual Nature of Legitimacy in the Prison Environment: An Inquiry in Slovenian Prisons*. Cham: Springer.
- Hacin, Rok, in Gorazd Meško. 2024. »Self-Legitimacy of Prison Workers and Treatment of Correctional Clients: A Study in Slovenian Prisons.« *Criminal Justice and Behavior* 51 (1): 86–106.
- Jackson, Jonathan, Tom R. Tyler, Ben Bradford, Dominic Taylor in Mike Shiner. 2010. »Legitimacy and Procedural Justice in Prisons.« *Prison Service Journal* 191: 4–10.
- Kaminski, Marek M. 2003. »Games Prisoners Play: Allocation of Social Roles in a Total Institution.« *Rationality and Society* 15 (2): 188–217.
- Liebling, Alison. 2004. *Prisons and Their Moral Performance: A Study of Values, Quality and Prison Life*. Oxford: Clarendon Press.
- Liebling, Alison. 2011. »Distinctions and Distinctiveness in the Work of Prison Officers: Legitimacy and Authority Revisited.« *European Journal of Criminology* 8 (6): 484–99.
- Liebling, Alison, in David Price. 2001. *The Prison Officer*. Reading: Waterside.
- McDermott, Kathleen, in Roy D. King. 1988. »MIND GAMES: Where the Action Is in Prisons.« *The British Journal of Criminology* 28 (3): 357–77.
- McNeill, Fergus, in Gwen Robinson. 2013. »Liquid Legitimacy and Community Sanctions.« V: *Legitimacy and Compliance in Criminal Justice*, urednika Adam Crawford in Anthea Hucklesby, 116–37. Abingdon: Routledge.
- Melnitzer, Julius. 2002. *Maximum Minimum Medium: A Journey Through Canadian Prisons*. Toronto: Key Porter Books.
- Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Meško, Gorazd, in Rok Hacin. 2018. »Prisoners' and Prison Workers' Views on the Prison Subculture in Slovenia.« *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 69 (4): 333–45.
- Meško, Gorazd, Katja Eman, in Rok Hacin. 2022. »Kompetence in usposabljanje zaporskih delavcev: študija v slovenskih zaporih.« *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 73 (3): 233–48.
- Mihelj Plesničar, Mojca, Dragan Petrovec, Marko Drobnjak, Bogomil Brvar, in Lana Cvikel. 2019. *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2017*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Osterc, Zala. 2023. *Odnosi med zaporskimi akterji: študija v zavodu za prestajanje kazni zapora Ig*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

- Peteh, Božidar. 2000. »Varnostni vidiki izvrševanja kazenskih sankcij.« V: *Dnevi varstvoslovja*, urednik Milan Pagon, 579–85. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Peterman, Danieli E., Estée Rubien-Thomas, Thomas O'Brien, Jennifer A. Richeson, B. J. Casey, Tracey Meares, Tom Tyler & Arielle Baskin-Sommers. 2021. »Procedurally Just Organizational Climates Improve Relations Between Corrections Officers and Incarcerated Individuals.« *Psychology, Crime & Law* 27 (5): 456–75.
- Reisig, Michael D., in Gorazd Meško. 2009. »Procedural Justice, Legitimacy, and Prisoner Misconduct.« *Psychology, Crime & Law* 15 (1): 41–59.
- Reiter, Keramet. 2014. »Making Windows in Walls: Strategies for Prison Research.« *Qualitative Inquiry* 20 (4): 417–28.
- Sparks, Richard, in Anthony Bottoms. 1995. »Legitimacy and Order in Prisons.« *The British Journal of Sociology* 46 (1): 45–62.
- Sykes, Gresham M. 1971. *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tankebe, Justice. 2008. »Police Effectiveness and Police Trustworthiness in Ghana: An Empirical Appraisal.« *Criminology and Criminal Justice* 8 (2): 185–202.
- Tankebe, Justice. 2013. »Viewing Things Differently: The Dimensions of Public Perceptions of Police Legitimacy.« *Criminology* 51 (1): 103–35.
- Tomanžinčič, Lea. 2023. »Vsakdanje življenje žensk v zaporu.« *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 74 (2): 118–36.
- Trinkner, Rick, in Michael D. Reisig. 2022. »The Utility and Limitations of the Concentric Diagram of Legitimacy: Commentary on Hamm and Colleagues.« *Legal and Criminological Psychology* 27 (2): 160–65.
- Tyler, Tom R. 2010. »Legitimacy in Corrections. Policy Implications.« *Criminology & Public Policy* 9 (1): 127–34.
- Tyler, Tom R., in Rick Trinkner. 2018. *Why Children Follow Rules: Legal Socialization and the Development of Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. 2016. »Letno poročilo 2015.« <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/URSIKS/Dokumenti/Letna-porocila-/Letno-porocilo-2015.pdf>.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. 2023. »Letno poročilo 2022.« <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/URSIKS/Dokumenti/Letna-porocila-/Letno-porocilo-2022.pdf>.
- Vlada Republike Slovenije. 2023. »O Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij.« <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavu/uprava-za-izvrsevanje-kazenskih-sankcij/o-upravi/#e55480>.
- Weinrath, Michael. 2016. *Behind the Walls: Inmates and Correctional Officers on the State of Canadian Prisons*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Wooldredge, John, in Benjamin Steiner. 2016. »The Exercise of Power in Prison Organizations and Implications for Research.« *The Journal of Criminal Law & Criminology* 106 (1): 125–65.
- Zebec Koren, Marko. 1992. »Kako misliti resocializacijo.« *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 43 (3) 227–39.

LEGITIMACY AND RELATIONS IN THE PRISON ENVIRONMENT: A STUDY IN THE PRISON FOR WOMEN AT IG IN 2015 AND 2023

Abstract. *The article focuses on the dynamic nature of legitimacy in prisons and relations between prison actors. In a study conducted in the Ig prison for women in 2015 and 2023, 29 prisoners were interviewed. The analysis showed that prisoners perceive prison workers as legitimate powerholders and develop good relationships with them. Prisoners mentioned obtaining benefits and avoiding sanctions as primary reasons for cooperating. The findings showed differences in prisoners' perception of fairness of prison workers in the periods under study, confirming the influence of the time component and specificity of the environment on the perception of prison staff's legitimacy.*

Keywords: *legitimacy, relations, female prisoners, Ig prison, Slovenia.*